

Vykoupil, Libor

Americký konstitucionalismus a ústava z roku 1787

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1991, vol. 40, iss. C38, pp. [15]-26

ISBN 80-210-0317-0

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102421>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LIBOR VYKOUPIĽ

AMERICKÝ KONSTITUCIONALISMUS A ÚSTAVA Z ROKU 1787

Jednou z historických zvláštností Spojených států amerických je skutečnost, že se jejich vývoj většinou odehrával v rámci buržoazní společenskoekonomické formace. Platí to i o období koloniálním, i když samozřejmě nemůžeme vycházet z toho, že v Severní Americe od samého počátku existovala buržoazní společnost. Ve skutečnosti její vývoj probíhal složitě a bolestivě a protáhl se až do poslední třetiny 19. století. V cestě k plnému vítězství buržoazního řádu stály tři překážky: koloniální závislost na Anglii, feudální přežitky v sociálně-politickém uspořádání života v řadě kolonií a existence otrokářství. První dvě, jak víme, se podařilo odstranit do konce 18. stol., ale poslední z nich poznamenávala život USA ještě dalších sto let.

Přítom koloniální útlak stimuloval v Severní Americe rozvoj buržoazního ústavního myšlení, které se pak stalo neoddělitelnou součástí revolučního světového názoru.

Americký buržoazně revoluční cyklus nelze omezit pouze na období mezi lety 1775 až 1783. Pro tento dějinný úsek je rozhodně nejpřiléhavější název „válka amerických osad za nezávislost“, přičemž vlastní sociální pohyb má s touto válkou společný počátek, ale jeho druhá hranice leží až v roce 1789 (resp. 1791), tj. v době přijetí Bill of Rights kongresem (resp. jeho ratifikace jednotlivými státy). Z hlediska revolučního pohybu je období 80. let 18. století stejně dramatické jako desetiletí předcházející. Přítom vyvrcholením tohoto údobí jsou léta 1786—87 tedy doba, kdy se odehrávalo Shaysovo povstání a kdy byla přijata americká ústava.¹

Ve Spojených státech existovaly i existují tendence vyložit ideu konstitucionalismu přímo z domácích podmínek, jen jako odmítavou reakci na

---

¹ Srov. VykoupiĽ, L.: *Shaysovo povstání a vznik americké ústavy*, Sborník prací FF UJEP, C 35, Brno 1988, s. 121 nn.

anglický právní a správní systém. Ne vždy tyto názory počítají i s pozitivním vlivem této anglické tradice. Stejně nejsou plně výstižné ani názory, že vše, na čem po formální stránce ideově stavěla americká revoluce, lze nalézt u Hobbese a Locka. Skutečnost je přece jen složitější.

Na politickou a právní ideologii kolonistů měly značný vliv státní a právní instituce jejich metropole. Prvním z významných dokumentů tohoto druhu byla bezpochyby Magna charta libertatum z r. 1215. Tato listina vydaná Janem Bezzemkem a obsahující přehled svobod a záruk, které si na něm vymohli feudálové a představitelé městské (zejména londýnské) oligarchie, sehrávala v dějinách anglického ústavního myšlení klíčovou roli. Pro 18. stol. nebyla ani tak důležitá konkrétním obsahem, který ve značné míře zastaral. Nejdůležitější byla její existence vůbec. To, že symbolizovala právní záruky možnosti odporu proti panovnické zvlí, že vytvářela platformu, na které mohly feudální i měšťanské špičky opovnovat rovnoprávně svému králi. Součástí Velké listiny svobod byl i bod zabývající se otázkami vybírání daní a poplatků, které bylo vázáno na souhlas parlamentu. Magna charta se svojí formou stala východiskem pro stylizování řady požadavků vůči panovníkovi, zejména v 17. stol., přímo v Anglii. Měla však vliv i na formování právních představ v koloniích. Velká charta privilegií, výnosů a zákonů, kterou zformulovali protivníci královské moci ve Virginii již v roce 1616, vycházela rovněž z tradic Velké listiny svobod. Přitom se tento koloniální dokument „ve skutečnosti stal projektem první psané konstituce v amerických koloniích“.²

Ani později neztratila Magna charta libertatum pro americké kolonisty význam. Naopak, její prestiž stoupla zejména na počátku secesního hnutí kolonií, v době formulování požadavků ohledně práv, která byla sice v rámci anglického Common Law fixována, avšak nebyla v koloniální praxi realizována. Odkazy na Velkou listinu svobod dokazovaly, že povstalci nežádají nic, co by jim podle zákona nepatřilo.³

Samozřejmě použitelnost myšlenek Velké listiny svobod pro další vývoj USA byla omezená. Nesmíme zapomínat, že šlo přece jen o dokument určující vztahy mezi vládnoucími členy feudální společnosti, kteří jediní vstupovali do této smlouvy jako plnoprávné subjekty. Všechny ostatní složky společnosti byly pouze objektem jejich zájmů. Přesto lze využití tohoto dokumentu chápat jako pozitivní aplikaci britského práva.⁴ V amerických koloniích byly samozřejmě známy i další právně fixované svobody metropole: Habeas corpus act z r. 1678, Bill of Rights z r. 1689

² Samojlo, A. S.: *Anglijskije kolonii v Severnoj Amerike v XVII veke*, Moskva 1903, s. 36.

³ Srov. Wright, L.: *Magna Charta and the Tradition of Liberty*, Washington 1976, s. 5 nn.

⁴ Výrazy britský a anglický jsou zde i přes významové odchylky používány jako synonyma.

a další. Tyto právní záruky svobod měly působit i v koloniích, ale vývoj správy kolonií byl těmto tendencím nepřátelský.

Na tomto místě je třeba upozornit na specifiku anglického ústavního práva. Všechny výše uvedené dokumenty se postupně stávaly součástí anglické ústavy, ústavy, která neměla podobu jediného aktu vydaného v určitou dobu konkrétním člověkem či skupinou lidí, ale která byla souhrnem porůznu vydaných aktů a sankcionovaných obyčejů pocházejících z různé doby a spoluvytvářených různými okolnostmi.⁵ Takto chápaná ústava na rozdíl od jednotlivých parlamentních aktů a královských výnosů byla chápána jako fundamentální dokument zahrnující „přirozená a nezcižitelná práva“ a svobody.

Anglické právo, ačkoliv v době americké války za nezávislost vyvolávalo spíše odpor, zůstalo východiskem právního systému USA. V historických podmínkách boje s koloniálním útlakem a feudálními přežitky v politické správě kolonií apelace na kodifikovaná práva a svobody měla progresivní význam.

Vrátíme-li se k počátkům konstitučního myšlení v amerických koloniích, setkáme se se jménem Jamese Otise. Už v r. 1761 hájil tento vlastenec tradici proti vůli úřadů. „Zákon, který odporuje ústavě, je neplatný. Zákon, který odporuje přirozenému právu, rovněž pozbývá platnosti.“⁶ Může se zdát podivnou jedna věc, že totiž konstituční myšlení Otise a dalších revolucionářů vycházelo z principů anglické ústavy. Příčin k tomu bylo ovšem hned několik. Jednak si v první fázi odporu proti metropoli nepřál nikdo z kolonistů definitivní roztržku. V odvolání se na dokument, který konec konců Angličané vybojovali z části v 17. stol. svojí krví, viděli možnost řešit celou věc mírnou cestou. Navíc američtí osadníci viděli v anglické ústavě skutečně doklad zosobňující nejvyšší státně právní principy. Anglickou ústavu idealizovali podobně jako evropští osvícenci, kteří v ní viděli ideální vzor, abstraktní a (proto) dokonalý. Někdy byla dokonce chápána jako zhmotnění „společenské smlouvy“, ačkoliv ve skutečnosti byla směsicí zákonů někdy si i vzájemně odporujících. Hlavní příčinou přitažlivosti anglické ústavy bylo pak to, že se většina kolonistů doposud cítila Angličany, kteří sice přesídlili do Nového světa, ale vazby k Anglii si doposud zachovali. Tito vystěhovalci mysleli celou dobu na mírové urovnání rozporů a současně chápali ústavu jako imperiální, tj. platící nejen pro metropoli, ale i pro všechny kolonie stejnou měrou.

Z tohoto pojetí anglického práva a z jeho dalšího podrobnějšího zkoumání vzešlo několik cenných podnětů. John Adams zachytil ve svém deníku ve zprávách ze září 1774 zajímavou debatu. Richard Henry Lee v ní

⁵ *Konstitucii i zakonodatelnyje akty buržoaznych gosudarstv XVII—XIX vv.*, red. P. N. Galanza, Moskva 1957, s. 12.

⁶ *Documents of American History*, Ed. by H. S. Commager, vol. 1—2, New York 1945. Vol. 1, s. 45.

upozorňoval na čtyři východiska práva: přírodu, anglickou ústavu, charty a zvyky. Spor se vedl o to, který z uvedených zdrojů by měl být formálním východiskem práv kolonií. Jádrem sporu se nakonec omezilo na rozhodování mezi ústavním právem metropole a přirozeným (přírodním) právem.⁷ Rozpory mezi anglickou nepsanou ústavou a některými nově vydávanými právními dokumenty vedly nakonec účastníky debaty k tomu, že předmět diskuse pozměnili. Otázka pak zněla: Zaručuje a může zaručit Američanům britská ústava práva plynoucí z přírody? V krátké době pak zazněla i rázná zamítavá odpověď.

Ačkoliv i anglický právní systém se dovolával přirozeného práva, nebudil již nadále důvěru. Původní východisko tvořené souladem anglického právního systému a přirozeného práva bylo zavrženo. Na jeho místo nastoupilo odmítání anglického práva ve jménu práva přirozeného.⁸

Hlavní zbraní amerických kolonií bojujících za svoji nezávislost se tak v oblasti ideologie stala myšlenka přirozeného práva.⁹ Obrovskou roli v tom, že Američané opustili zprostředkující roli britského práva a obrátili se přímo k jeho zdrojům, sehrál Thomas Paine a jeho kritický pamflet *Zdravý rozum* (*Common Sense*).¹⁰ O tom, jakou roli sehrála myšlenka přirozeného práva a společenské smlouvy v americké filozofii a ideologii, je možno napsat obsáhlejší studii. Nás ale zajímá tento problém v konkrétním kontextu vzniku americké ústavy v roce 1787.

Podstata myšlenky přirozeného práva se v americkém prostředí neomezila na přiznání přirozené rovnosti lidí. Především je to určitý typ odpovědi na otázku týkající se pramenů politické moci a psaného práva. Za ty se považují věčné a neměnné zákony přírody, projevující se ve vlastnostech člověka, ke kterým patří například pud sebezáchovy. Každý člověk je od narození obdařen všemi přirozenými právy — právem na život a právem na osobní svobodu zejména. Podle přírodně právní teorie se veškeré dějiny lidstva dělí na dvě období — období přirozeného a období občanského (politického) stavu. Přechod mezi prvním a druhým stavem se děje prostřednictvím smlouvy. Nejde o formální ani svévolný akt (lidé často vstupují do smluvního vztahu aniž by si to sami uvědomovali), ale o zásadní změnu obrazu života, způsobenou vlastními podmínkami existence. U Hobbese je to výsledek snahy vyhnout se vzájemnému zničení v podmínkách „absolutní svobody“, tj. absence právní reglementace vzájemných vztahů mezi lidmi. U Locka jde o způsob, jak zaštitit přirozená

⁷ Adams, J.: *Diary and Autobiography of John Adams*, vol. I—IV, New York 1964. Vol. II, s. 128.

⁸ Karimskij, A. M.: *Revoluce 1776 goda i stanovlenije amerikanskoj filozofii*, Moskva 1976, s. 208 nn.

⁹ Srov. SSA. *Konstitucija i prava graždan*, red. I. A. Gejevskij, Moskva 1987, s. 12.

¹⁰ Vykoopil, L.: *Americká válka za nezávislost a její základní dokumenty*, Sborník prací FF UJEP, C 36, Brno 1989, v tisku.

práva jednotlivců, která v předobčanské společnosti nelze nikým ani ničím garantovat.¹¹

Společenská smlouva je stav, ve kterém se lidé jako jednotlivci vzdávají svých přirozených práv ve prospěch společnosti, přičemž se tato jejich práva částečně transformují v práva občanská. Podstata smlouvy spočívá v omezení přirozené svobody. Způsobem ohraničení je přitom zavedení zákonů závazných pro všechny, zákonů, za jejichž plnění odpovídá společnost (vláda). Takto reálná politická moc vzniká cestou akumulace zcizených přirozených práv. Takové chápání podstaty státu vyžaduje naplnění principu „souhlasu ovládaných“ jako nejdůležitějšího způsobu určení jurisdikce občanské vlády a práva společnosti na ochranu před nezákonností a tyranii. Odtud také vyplývají velmi závažné pojmy zcizitelných a nezczizitelných práv občana. Souhrn těch druhých pak určuje hranice možnosti „poddaných“ vměšovat se do věcí státu a kontrolovat politické instituce.¹²

Zásadní úlohu ve vytvoření a rozvoji amerického konstitucionalismu sehrála teorie rozdělení moci, kterou jako první načrtl John Locke v r. 1689 ve svých Dvou traktátech o vládě.¹³ Tato teorie splňovala především touhu vytvořit takový systém vlády, ve kterém by nejvíce obávaná složka moci — moc výkonná — byla zbavena možnosti jakýmkoliv způsobem zkracovat práva a svobody občanů. Lockův model předpokládal vytvoření tří samostatných mocenských prvků — moci zákonodárné, výkonné a federativní. „Zákonodárná moc je ta, jež má právo řídit, jak má být užito síly státu pro zachování společenství a jeho členů . . . Ale protože zákony, jež jsou dávány najednou a v krátké době, mají stálou a trvalou platnost a potřebují nepřetržitého provádění nebo dozoru, je tedy nutno, aby existovala stále nějaká moc, jež by si hleděla provádění zákonů daných a zůstávajících v platnosti. A tak se často stává, že zákonodárná a výkonná moc jsou odděleny. Jest ještě jiná moc v každém státě, kterou lze nazvat přirozenou, protože je to ona, jež odpovídá moci, kterou každý od přirozenosti měl, dříve než vstoupil do společnosti . . . obsahuje tedy moc války a míru, svazků a spolků a všech smluv se všemi osobami a společenstvím mimo stát a může být zvána mocí federativní . . .“¹⁴

Při tomto rozdělení má prioritu moc zákonodárná — „Tato legislativa je nejen nejvyšší mocí státu, nýbrž i posvátnou a neměnnou v rukou do nichž ji jednou společenství vložilo.“¹⁵ Soudní pravomoci Locke připojuje

¹¹ *Konstituce SŠA: Istorija i sovremennost*, Moskva 1988, s. 36 nn. Srov. Karimskij, A. M., cit. d., s. 208 nn.

¹² *Konstituce SŠA . . .*, s. 36—37.

¹³ Locke, J.: *Two Treatises of Government*, datování prvního vydání je problematické. Pro nás dostupné a v dalším citované vydání je: Locke, J.: *Dvě pojednání o vládě*. Praha 1965, 278 s.

¹⁴ *tamtéž*, s. 208—209.

¹⁵ *tamtéž*, s. 202.

k moci výkonné. Právě toto rozdělení a současně nerovnoprávnost jednotlivých mocenských složek učinily Lockův model velmi přitažlivým. Nadřazení zákonodárné moci všem ostatním mělo být garancí před zvláštní výkonných orgánů. Ale již předrevoluční praxe ukázala stinnou stránku této koncepce.

Okolo otázky politické moci se od samého počátku americké revoluce vedl spor mezi dvěma skupinami vlastenců — mezi demokraty a umírněnými (liberály). Zpočátku byla převaha na straně demokratů. Po svržení koloniálního systému byla ve všech třinácti státech potvrzena republikánská forma zřízení, rozšířeno volební právo, každý stát přijal svůj Bill of Rights a byly provedeny další změny signalizující buržoazně demokratický vývoj. Na počátku 80. let ale dochází k přeskupení sil — začíná nástup liberálního křídla. Vítězství nad Anglií v r. 1783 osvobodilo buržoazně plantážnické představitele od povinnosti nadále ustupovat lidovým masám a uvolnilo jim ruce v otázce organizace státní moci. To vše v nejzazším důsledku vedlo až k vytvoření konstituce z r. 1787, která se tak stala jednak právní podobou diktatury majetných složek společnosti, jednak třídním kompromisem mezi buržoazií ze severovýchodu a jižanskými plantážníky.

Po vyhlášení nezávislosti nastal na území bývalých kolonií tak říkajíc ústavní boom, který se projevil v tom, že všichni Američané, kteří byli mocní pera „se dali na spisování konstitucí“.¹⁶ Thomas Jefferson, který, jak víme, kromě textu Prohlášení nezávislosti zpracovával současně i návrh ústavy pro svoji rodnou Virginii, se o tom vyjádřil: „V současné době je to svojí podstatou nejdůležitější úkol, kterému si přeje věnovat své síly každý občan. Je v něm smysl celého našeho boje. Pokud si zvolíme špatnou vládu znamená to, že bylo možno žít bez rozporů se špatnou vládou určenou nám zpoza oceánu bez toho, abychom se vystavovali zbytečnému riziku a přinášeli oběti na bitevních polích.“¹⁷

Vzhledem k tomu, že ještě ani jedna ze stran, na které se později rozdělil tábor amerických vlastenců, neuvažovala o tom, že by bylo záhodno spojit všechny bývalé kolonie do jednoho státního útvaru, směřovala konstituční cesta nejprve k vytváření ústav jednotlivých států.

I u nich se projevuje Painova myšlenka o tom, že v Anglii, jejíž ústava byla po dlouhá léta vzorem amerických osvícenců, fakticky nefunguje hlavní ústavní princip. Na základě teoretických Painových vývodů posloužila pak britská ústava při formulování principů konstitucí jednotlivých amerických států spíše jako odstrašující příklad. Byly proto pominuty možnosti, aby ústavní akty byly výsledkem zákonodárné činnosti parlamentu či nejvyššího soudu. Místo toho se objevuje myšlenka čisté (pu-

¹⁶ Wood, G. S.: *The Creation of the American Republic 1776—1787*, Williamsburg 1969, s. 128.

¹⁷ *The Papers of Thomas Jefferson*. Ed. by J. Boyd, vol. 1—19, Princeton 1950 — 74. Vol. 1, s. 292.

re) a přímé (direct) demokracie.¹⁸ I když představitelé liberálů zaujímali k přímé demokracii záporné stanovisko a v nejryzejší podobě ji nepodpořil ani T. Paine nebo B. Rush, její základní principy se prosadily.¹⁹ Především vešel do povědomí názor, že ústava jako výjimečný akt nemůže být vypracována, potvrzena ani měněna běžným zákonodárným shromážděním, ale že toto právo může náležet pouze zvláštním ústavodárným konventům. Nejryzejším důkazem této nové praxe byl fakt, že ústava z r. 1787 byla k ratifikaci rovněž předána zvláštním státním konventům. A tak Americká ústava vypracovaná za zavřenými dveřmi a pod dozorem vojska byla na řadě konventů jednotlivých států podrobena tvrdé kritice a více než polovina z těchto států se rozhodla ji potvrdit teprve po připojení dodatků v podobě Bill of Rights.

Proces přípravy a přijetí státních ústav proběhl velmi rychle. Už 5. ledna 1776 vystoupil se svojí ústavou New Hampshire, konstituce nebyla příliš radikální. Následovaly 26. března 1776 Jižní Karolína, 29. června Virginie, 2. července New Jersey, 21. září Delaware, 28. září Pensylvánie, 8. listopadu Maryland, 18. prosince Severní Karolína. V následujícím roce se se svojí ústavou přidala Georgia — 5. února, New York — 20. dubna a nový, 14. stát USA, Vermont přijal svoji konstituci 8. června 1777.²⁰

Stranou procesu zůstaly státy Rhode Island a Connecticut, kde se všechny orgány moci volily i dříve. Těmto státům stačilo přepracovat do nové podoby své dřívější koloniální charty s tím, že z nich byla vyloučena osoba krále. Novou ústavu pak Rhode Island získal až v r. 1819 a Connecticut dokonce v r. 1842. V Massachusetts se zdrželi se schválením ústavy, neboť ji předložili přímo všem oprávněným voličům. Tento postup, ačkoliv měl garantovat demokratický výsledek, se neosvědčil. Plebiscitem byla dána přednost umírněnému projektu z r. 1780 před návrhem demokratů z r. 1778.²¹

Zákonodárné a vlastně nyní i ústavodárné orgány v jednotlivých státech si ovšem postupně přisvojily nejen moc výkonnou, ale díky jejímu spojení se soudní pravomocí se mohly stát jakýmsi kolektivními tyrany. Původní Lockova teorie musela být tedy vylepšena.²²

Na tomto místě je třeba se na chvíli zastavit. Je nepochybné, že inspiací k principu rozdělení moci a vytvoření jakési mocenské rovnováhy, což jsou dodnes úhelné kameny výstavby politického života USA, se

¹⁸ *Konstituce SŠA* . . . , s. 46.

¹⁹ V jejich případě šlo o odmítnutí myšlenky jakéhosi národního referenda — domnívali se, že ve státech o velké rozloze je možné pouze zastoupení při zachování demokratických principů a přímá volba typická pro antické polis je nemožná.

²⁰ *Das politische System der USA. Geschichte und Gegenwart*, Berlin 1980, s. 49.

²¹ *Konstituce SŠA* . . . , s. 48.

²² *SŠA. Konstituce* . . . , s. 13.

stal druhý Lockův traktát o vládě. Tento fakt je nepopiratelný a dokládá i úzké vztahy k přirozenéprávní teorii anglické provenience. Řada amerických historiků se však s tímto faktem spokojuje a přehlíží případné další vlivy na myšlenku amerického konstitucionalismu. Přitom Locke dodal pouze formu – rozdělení na tři mocenské sféry, zatímco obsah je od jiného autora. Charles Montesquieu byl tím filozofem, který správně pojmenoval jednotlivé složky moci.

I podle něj je svoboda jako možnost činit vše, co povolují zákony, podmíněna rozdělením moci a vytvořením jisté rovnováhy. „Je pravdou, že v demokraciích se lid jeví, jako by mohl dělat, co se mu zlíbí; politická svoboda ale v žádném případě nezáleží v tom, že je možno činit, co kdo chce. Ve státě, tj. ve společnosti, kde platí zákony, může svoboda záležet pouze v tom, že je možno činit to, co by člověk chtěl a nikdo není nucen dělat to, co by nechtěl. Je třeba si všítit, co je nezávislost a co je svoboda. Svobodou rozumíme právo činit to, co nám zákony dovolují; kdyby chtěl občan dělat to, co zapovídají, ztratil by svoji svobodu, neboť i ostatní by měli tuto moc.“²³

Na rozdíl od Locka však kromě zákonodárné a výkonné odlišuje Montesquieu i moc soudní. „V každém státě nalézáme trojí moc; zákonodárnou, výkonnou moc ve věcech, které závisejí na mezinárodním právu a výkonnou moc ve všem, co souvisí s právem občanským. Prostřednictvím první moci vydává kníže nebo vrchnost zákony... silou druhé uzavírá mír či vede válku, vysílá či přijímá vyslance, upevňuje bezpečnost, předchází nepřátelským útokům. Pomocí třetí trestá přestupky či rozhoduje spory mezi soukromými osobami. Tato poslední moc je nazývána soudní...“²⁴

Navíc Montesquieua neláká možnost upřednostnit některou z forem moci těm ostatním. Naopak pouze rovnoprávnost všech mocenských složek může podle něj zajistit ten ideální stav, kdy nebude hrozit despotií některá z nich. „Vše by bylo ztraceno, kdyby jeden a týž člověk nebo jedna a táž korporace šlechticů či lidu mohla užívat všech tří prostředků moci, totiž vydávat zákony, přijímat veřejná usnesení a soudit přestupky a spory soukromých osob.“²⁵

Především poslední z Montesquieových představ získala takovou oblibu v americké politické praxi. Teoreticky měla tedy myšlenka konstitucionalismu cestu připravenou. Prakticky však bylo třeba vyřešit ještě celou řadu problémů a otázek.

Významnou skutečností je, že poměr sil mezi centralisty a decentralisty se měnil ve prospěch prvních s každou novou etapou revoluce. Před

²³ Montesquieu, Ch.: *Der Geist der Gesetze*, 3 sv., Lipsko 1843. Sv. 1, 4. část, s. 39. Jde o nejpříjemnější vydání knihy L'Esprit des Lois, český ani slovenský překlad neexistuje. Vydáno v edici A. Ellissena, Französische Classiker.

²⁴ Montesquieu, Ch.: *Der Geist der Gesetze*..., s. 41.

²⁵ *tamtéž*, s. 42.

revolucí a na jejím počátku bylo možno zastánce silné ústřední vlády spočítat na prstech jedné ruky. Idea politické decentralizace byla na jednom z předních míst mezi hesly vlasteneckého hnutí. Ale postupné zhoršování ekonomických, finančních i politických pozic konfederace, neschopnost suverénních států vypořádat se i s těmi nejprostšími problémy vedly k růstu popularity myšlenky silné federální vlády. Do jisté míry těmto názorům napomáhala i společná účast širších mas vlastenců v kontinentální armádě a vzrůst obecně amerických problémů.

Centralizace vlády v USA neodpovídala jen omezeným třídním cílům elity, i když při jejím konkrétním naplnění podléhala především jejím zájmům. Centralizace objektivně napomáhala upevnění jednotlivých amerických států, byla podmínkou zachování a rozvoje jejich ekonomické nezávislosti, politické prestiže v mezinárodní aréně. Byla závažným garantem všech, tedy i demokratických výdobytků americké války za nezávislost. V tomto smyslu chápali požadavek centralizace i Paine, Franklin, Rush a další demokraté.²⁶

K pochopení této myšlenky postupně směřovaly i lidové masy, především vrstvy městského obyvatelstva. Existují četná svědectví o otevřených vystoupeních řemeslníků i námezdně pracujících, zainteresovaných na ochraně národního hospodářství před zahraniční konkurencí a na boji s inflací, ve prospěch silné federální vlády.²⁷

Existence ústav všech jednotlivých států dávala možnost dobrat se ústavu federace cestou, která byla na snadě. Totiž přezkoumáním, porovnáním a doplněním stávajících ústav a na jejich základě vytvořením ústavy s obecnou platností. Tato cesta byla očividně delší, složitější a pro vládnoucí třídu nebezpečnější, neboť bylo třeba překonávat různé „demokratické chyby“, které se již představitelům demokratů v jednotlivých státech podařilo začlenit do jejich ústav. Na druhé straně to byla cesta přijatelnější pro širší vrstvy i revolučně demokraticky naladěnou opozici. V tomto případě by se totiž pozvolna překonávala představa většiny Američanů, kteří měli centrální moc a jakýkoliv její projev spojen s útlakem ze strany metropole. Všechny pokusy sjednotit vládu považovali především za snahu o despotickou formu vlády.

V důsledku konkrétních historických zákonitostí a příčin se organizace silné ústřední vlády i příprava federální ústavy dostala do rukou umírněných a nikoliv demokratů. Liberálové využili historické šance a pokusili se řešit ekonomické, finanční i sociálně politické problémy Konfederace tak, aby současně splnili své zájmy — neutralizovali význam demokratických principů ústav jednotlivých států a upevnili svoji vládu. To pevně stanovilo hlavní úkoly buržoazně-plantážnického bloku v této fázi revo-

²⁶ Sogrin, V. V.: *Idejnnyje tečenija v amerikanskoj revolucii XVIII veka*, Moskva 1980, s. 194 nn.

²⁷ *Konstitucija SSA, . . .*, s. 57—58.

luce. Především bylo třeba přerozdělit práva jednotlivých států a Konfederace jako celku ve prospěch druhého, revidovat demokratické články v ústavách jednotlivých států a postarat se o vlastní výklad konstitučních principů osvícenství. Tyto společné zájmy na čas sjednotily celý blok vládnoucí třídy a bylo jen málo těch, kteří upřednostňovali zájem jednoho státu před zájmy celé federace.

Prvním krokem stoupců pevné centrální vlády — federalistů — byla snaha dosáhnout svých cílů prostřednictvím „rozšířené“ interpretace Článků konfederace.²⁸ Tyto snahy se ale nesetkaly s přílišným úspěchem — právo jednotlivých států vetovat každý takový pokus svedlo všechny snahy k nule. A tak v souladu s rozhodnutím Kontinentálního kongresu byl ústavodárný konvent svolaný do Filadelfie v r. 1787 pověřen omezeným vylepšením Článků konfederace. Konvent ale, jak jsme již poznamenali výše, šel za tyto vymezené hranice a rozhodl se přímo nahradit nefunkční Články konfederace novou ústavou.

Ze tří hlavních názorových skupin, které se konstitovaly v průběhu jednání — totiž z umírněně konzervativních federalistů, zastánců práv států (antifederalistů) a demokratů — se poslední dvě ukázaly v menšině. Navíc T. Jefferson byl v té době vyslancem v Paříži, John Adams v Londýně, Patrick Henry se odmítl na jednání podílet a trojice významných revolucionářů — Thomas Paine, Samuel Adams a Richard Henry Lee — nebyla na jednání zvolena. Radikálové byli tedy zastoupeni velmi slabě.²⁹

Nejvíce nás zajímá osoba T. Paine. Jak se ukázalo, většina účastníků kongresu neměla zájem podílet se na ústavním zakotvení takových práv, o jakých s oblibou hovořil Paine a získával tak širokou lidovou popularitu. Mezi delegáty zvítězil politický konzervatismus, a tak se stalo, že byl z účasti na vypracování nové konstituce odsunut člověk, který se snad nejvíce zasloužil o vytvoření nového státu.³⁰ Doklady o Painově nepřijetí najdeme i jinde. Woodrow Wilson, 28. prezident USA a současně literát, píše o přípravě kongresu velmi podrobně. Z těch, které na jednání postrádal, jmenuje jen oba Adamsy, Jeffersona a Patricka Henryho.

²⁸ Ironií osudu ti, kteří vystupovali na ústavním konventu jako zastánci „národního“ před čistě „federálním“ decentralizovaným plánem na uspořádání státu a potom se iniciativně ujali i prosazování ratifikace, přijali název „federalisté“, ačkoliv nová ústava v sobě nic federálního nezahrnovala. Odpůrci ústavy se tak dostali do tábora „antifederalistů“, i když jejich původním cílem bylo vlastně federální uspořádání státu s důrazem na zájmy jednotlivých spolkových států. Tyto dva tábory stály u zrodu dvoustranného politického systému USA. Srov. Nikiforov, A. S. a Savel'jev, V. A.: *Konstitucija SŠA: Kodeks buržoaznoj demokracii*, Voprosy istorii 1977, č. 9, s. 91.

²⁹ Nevins, A. a Commager, H. S.: *History of the United States*, New York 1966, s. 127.

³⁰ Conway, M. D.: *The Life of Thomas Paine*, vol. I—II, New York — London 1892, Vol. I, s. 224.

T. Paine mu nechybí ani v této kapitole, ani v celé jeho pětisvazkové publikaci.³¹

Federalistům nestálo ve splnění jejich požadavků v podstatě nic v cestě. Důvodem ke kompromisům byla jen potřeba už předběžně uspokojit politické protivníky a zabránit jim tak v útocích na novou ústavu a současně nutnost brát ohled na skutečnost, že nová konstituce bude ratifikována konventy jednotlivých států a musí být tedy přijatelná i pro ně.

Jak ukázal další vývoj, zvolili cestu krátkou a přímou, nikoliv však nejsnazší. Kolem nové Americké ústavy se ještě objevila celá řada problémů, z nichž největším byla právě zmíněná ratifikace, která vedla k téměř okamžitému požadavku doplnění konstituce dodatky — tzv. Bill of Rights.³²

АМЕРИКАНСКИЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И КОНСТИТУЦИЯ 1787 Г.

Одной из исторических особенностей США является факт, что их развитие происходило главным образом в рамках буржуазной общественно экономической формации. Вместе с тем колониальный гнет стимулировал развитие буржуазного конституционного мышления.

На политическую и правовую идеологию значительно влияли документы английского права, Магна харта либертатум и остальные правовые документы, которые постепенно вошли в английскую конституцию. В отличие от образца британского права на первый план выдвинули в Америке элемент естественного права. Английское право собственно заключало в себе противоречия между конституцией и ново издаваемыми правовыми актами. Американцы в конце пришли к заключению, что английская конституция дальше не может гарантировать их естественные права.

Идея естественного права стала главным источником новой идеологии в колониях. Ее сущность не оглачивалась только признанием естественного равенства людей, но обращалась прямо к источникам политической власти и писанного права. Большое влияние в этой области имели идеи второго трактата Джона Локка о государственном правлении.

Локк предьявил мысль разделения власти и создания равновесия между правящими силами, что до сих пор является краеугольным камнем строя американской

³¹ Wilson, W.: *Dějiny amerického lidu*, Praha nedat, 5 sv. Sv. III, s. 36 nn.

³² Ze základních prací o americké ústavě je třeba vzpomenout zejména: Beard, Ch.: *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, New York 1913; Eidelberg, T.: *The Philosophy of the American Constitution*, New York 1968; Main, J. T.: *The Antifederalists: Critics of the Constitution 1781 — 1788*. Chapel Hill 1961; Wood, S. S.: *The Confederation and Constitution*, Boston 1973. Z dalších publikací: Mišin, A. A. a Vlasičhin, V. A.: *Konstitucija SSA. Politiko pravovyyj komentarij*, Moskva 1985; Špotov, B. M.: *Sozdanije konstitucii SSA i problema demokratii*. Amerikanskij ježegodnik, Moskva 1977; *Gosudarstvennyj stroj SSA*, Moskva 1976. Nově také: *Konstytucija USA 1787—1987. Historia i współczesność*, Warszawa 1987.

политической жизни. Теорию Локка дополнил Ш. Монтескье, который более точно специфицировал три основных частей власти: законодательную, исполнительную и судебную, которые нужно друг от друга отделять. Монтескье, предложив чтобы все три части действовали равноправно, перешел границу, до которой дошел Локк. Тот предлагал гегемонию законодательной власти, что оказалось во время создания конституций отдельных штатов неподходящим.

Формально снабжены идеями Локка и Монтескье могли представители американской политики подойти к созданию новой конституции. Преимущества среди них добились федералисты — представители идеи сильной центральной власти. Поэтому и конституция США акцентирует эту идею.